

AZ ISKOLARENDSZERŰ FELNŐTTOKTATÁS ÉS A KÖZMŰVELŐDÉS ÖSSZEKAPCSOLÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE

A címben szereplő összekapcsolás szükségessége látszólag nem igényel bizonyítást: különböző dokumentumok, továbbképző előadások oly gyakran emlegetik, hogy már-már az evidencia élményével hat. Sajátos ellentmondásban van ezzel a ténnyel, hogy mindkét összekapcsolandó oldalon találkozunk burkolt /vagy néha kifejezett/ ellenállással, bizalmatlansággal, leértékeléssel a másik oldal irányában. Az iskolarendszerű felnőttoktatásban dolgozó tanárok kicsit bizonytalan, megfoghatatlan dolognak tartják a közművelődést.

Ugy gondolják, hogy az igazi, alapvetően szükséges és értékes /"kalóriadús és vitaminokban gazdag"/ szellemi táplálékot az iskola /jelen esetben a felnőttek iskolája/ adja, s a közművelődés csak valamiféle ingyencséggel, csemegével egészíti ezt ki. A közművelődés szakemberei viszont gyakran úgy vélik, hogy ez az iskola élvezhetetlen, denaturált szellemi tápanyagkoncentrátumot kínál, sőt éppen az a baj, hogy nem is annyira kínálja, mint inkább "eszi, nem eszi, nem kap mást" alapon rákényszeríti az "étvágytalan" emberekre, míg a közművelődés "izes feladatokat" nyújtva kedvet csinál az evéshez, az igazán emberhez méltó szellemi táplálkozáshoz.

Ez az ellentmondás teszi indokolttá, hogy nyári egyetemink keretében külön témaként tárgyaljuk az iskolarendszerű felnőttoktatás és a közművelődés összekapcsolásának szükségességét. Az előadó szerencsés helyzetben van, mivel kiindu-

lásként már széles körű hazai szakirodalmi anyagra támaszkodhat.

A Hajdú-Bihar megyei Tanács Pedagógus Továbbképzési Intézetének 1982-es kiadványa, a "Tanulmányok a felnőttnevelés köréből" ezzel a témával is foglalkozik. Olvashatunk itt a Debreceni Országos Felnőttoktatási Metodikai Szeminárium ajánlásairól, amelyekben már 1974-ben leszögezték: "A dolgozók iskolái a felnőttképzés rendszerének egyik területét, tartományát jelentik. A tanulás-művelődés permanenciájának kialakítása érdekében szükséges, hogy élő, tartalmi, szervezeti és metodikai kapcsolatban éljen az iskolai felnőttoktatás és felnőttnevelés egyéb területeivel, különösképpen... a közművelődéssel."

Ugyanitt szerepel az is, hogy a "Debreceni Dolgozók Általános Iskolájában 1962 óta folytatott kísérlet eredményei igazolták azt, hogy csakis az iskola és a közművelődés együttes tevékenysége eredményezheti a tanulás-művelődés permanenciáját". A kiadvány ezután két pályázati tanulmányt ismertet, melyek közül az egyik az általános iskolában tanuló felnőttek közművelődési programjának hatásvizsgálatával foglalkozik, a másik a középiskolai felnőttoktatásnak a közművelődéssel való kapcsolatáról szól, s többek között megállapítja: "az iskolás keretek és módszerek kitágítása szükséges, ha úgy tetszik, fel kell oldani azokat úgy, hogy szoros kapcsolatot teremtsünk a közművelődés egyéb, lazább, kevésbé kötött, de változatosabb, felszabdultságot, kikapcsolódást és ugyanakkor elmélyítést jelentő formáival."

A KLTE múlt évben megjelent Tanulmánykötete a közművelődési folyamat problémaköréből külön fejezetet szentel témának Durkó Mátyás tollából, "A felnőttnevelés /szakágai/ és a közművelődés kölcsönhatásának dinamikus működési modellje" címmel. A rendszerszemléletű megközelítés adja a tanulmány legfőbb értékét. Részletes ismertetésére itt nincs lehetőségünk, csupán néhány fontos gondolatát emeljük ki:

Durkó szerint a két terület integrációjának "első követelménye a spontán formálódás, a regeneratív szórakoztató művelődés és a nevelés teljes /iskolai, tanfolyami és iskolán kívüli/ rendszere egymáshoz kapcsolódásának, alakító hatása, továbbépítésének biztosítása, ezzel - a lehető mértékben - e művelő hatások "pedagógizációjának", azaz a nevelési célok szolgálatába állításának a segítése, legalább utólagosan hatásuknak a korrigálása, elmélyítése, fokozása". Számbaveszi Durkó a két terület egymással kapcsolatos funkcióit is. Ezek szerint a közművelődés funkciói az iskolai felnőttoktatással kapcsolatban:

- előkészítés
- segítség, támogatás
- továbbfejlesztés
- helyettesítés.

Az iskolarendszerű felnőttoktatásnak pedig a következő funkciói vannak a közművelődéssel kapcsolatban:

- az önművelési képességek kialakítása
- közművelődési aktivitásra szoktatás
- a műveltség időnkénti újrarendezése, integrálása, szakirányba való specializálás.

Végül érdemes még hivatkozni a Népművelési Propaganda Iroda kiadványára, amely "Közművelődési program a dolgozók általános iskolájában" címmel 1979-ben jelent meg. Ez tartalmazza az 1973-as miniszteri utasítás szövegét /amely a közművelődési program elnevezésű fakultatív tantárgyat bevezette/, valamint a tantárgy 10 évvel ezelőtti javasolt tematikáját. Magam is közreműködője voltam egy, a fővárosban folytatott kísérletnek, amely a dolgozók iskolájában folyó oktatást közművelődési formákkal és módszerekkel egészítette ki. Az ilyen fajta kísérletekben nem szükkölködünk, s általában azt tapasztaljuk, hogy a kísérletek körül mindig nagy a felbuzdulás, később azonban lelohad a lelkesedés, s a jó törekvések, ha nem is végződnek látványos kudarccal, de belemosódnak a hétköznapiak természetlen és formálissá vált rutinfeladataiba. Ennek természetesen nagyon sokféle oka lehet,

magam azonban /pszichológus lévén/ a személyi feltételek elemzését helyezem előtérbe.

Foglalkozzunk először a tanuló-művelődő felnőttel. Ha visszatérünk a Durkó által említett funkciókhoz, akkor a mindkét oldalon elsőként említettek mögött egy furcsa problémát fedezhetünk fel. Miről is van szó? Azt mondjuk, hogy a dolgozók iskolája alakíthatja ki azokat a képességeket, melyek a közművelődési aktivitáshoz szükségesek, - s ugyanakkor azt is állítjuk, hogy a közművelődés fejleszti azokat a képességeket, amelyek a dolgozók iskolájában való tanuláshoz nélkülözhetetlenek. Nem forgunk itt körben? Hiszen - egy bizonyos műveltségi szinten alul - egy adott egyén nem mehet a felnőttoktatásba, vagy csak nagyon gyenge képességekkel mehet, ha nem készítette elő őt erre a közművelődés, amibe azonban szintén nem - vagy csak gyenge eredménnyel - kapcsolódhat be az, akiben a dolgozók iskolája nem fejlesztette ki a művelődési képességeket, készségeket. Furcsa labirintus ez, amelyből nem is annyira kijönni nehéz, mint inkább bemenni. De valójában nagy kérdés, hogy az a felnőtt, akit gyermekkorában a hiányos iskolai oktatás-képzés nem látott el megfelelő tanulási-művelődési képességekkel, az hol szerezheti ezt meg? S a kör csak akkor zárul be igazán, ha a motivációt is egyik nyújtja a másiknak: a felnőttoktatás motivál a közművelődési aktivitásra, s a közművelődés motivál az iskolai tanulásra. A motivum a tevékenység energetikai tényezője, s így a fenti gondolat analógnak tekinthető a perpetuum mobile vonzó ötleteivel.

A félreértés elkerülése érdekében le kell szögeznem, hogy nem Durkó álláspontján ironizálok: ő ezeket a kölcsönös feltételezettségeket a felnőttoktatás különböző szintjeire, formáira és tartalmi változataira érti, s így igaza is van. Az a bizonyos körben forgás azonban éppen a legalacsonyabb szintre vonatkozik mindkét területen, s ott a gyakorlati tapasztalatok is igazolják negatív hatását.

Ezt a nagyon alacsony műveltségi szinten álló embert, akinek gyengék /vagy hiányoznak/ bizonyos szükséges alapképességei, ha valamelyik rendszerbe /a dolgozók iskolájába, vagy a közművelődés valamely intézményébe/ bekerült, akkor ott kell "megfogni", ott kell fejleszteni, előbb azonban minél pontosabban feltárva, hogy képességei /az adott pillanatban/ mihez elegendők, milyen művelődési-tanulási formába kapcsolódhat be a siker reményében.

A közművelődésnek az iskolai felnőttoktatással kapcsolatos másik három funkcióját az köti össze, hogy a közművelődés lényegesen más módon hat az emberre, s személyiségének más szféráit ragadja meg, mint az iskola. Sőt azt is mondhatjuk, hogy míg az iskola szükségszerűen csak a felnőtt kognitív szférájára koncentrál, addig a közművelődés /főleg, ha az egész közművelődési rendszert vesszük figyelembe/ a teljes személyiségre hat. Igaz ugyan, hogy a korszerű felnőttoktatás megpróbálja áttörni saját beszűkítő korlátait, de tudomásul kell vennünk, hogy a gyakorlatban erre ritkán képes. Megkockáztatom annak kijelentését is, hogy az iskolával szemben csakis a közművelődés tudja a művelődő felnőttet igazán felnőttként kezelni, sőt felnőtté érésének folyamatát segíteni. Az iskolában /a felnőttek iskoláiban is/ viszonylag nagy szerepe van a kényszernek, kicsi a választási-döntési szabadság, s még a legmodernebb didaktikai eljárások keretében is túlsúlyban van a befogadás, a reprodukálás az aktivitással, a kreativitással szemben.

De mindezekén túl az iskola akaratlanul is, jellegéből fakadóan állandó potenciális veszélyt jelent a felnőtt egyén én-identitására, s így gyakran működésre kész teteti én-védő mechanizmusait. Az iskola gyakran nyilvánosan frusztrálja a tanulót, akinek kudarcai is többnyire látványosak. A legjobb iskolai felnőttoktatók sem mindig képesek a tanulóikkal kapcsolatos empátiára, s a létrejövő interperszonális viszonyuk asszimmetrikus /hiszen a tanár hatalmi helyzetben van/. A felnőtt tanulóval sajátos életkori szociális szerepével nem összeegyeztethető módon bármak, így először szerepkonfliktust

indukálnak, aminek kinzó élményéből gyakran a gyerekszerepbe /"diákszerepbe"/ való regresszió jelenti a menekülést, vagy más, szintén inadekvát konfliktus-megoldási módok.

Igy aztán a felnőtt emberek elég nagy csoportja számára szóba sem jöhet az iskolai tanulás. Ezek közé nemcsak az objektív körülményektől gátoltak /pl. túlságosan elfoglaltak stb./ tartoznak, hanem például az én-gyengék, akiknél az említett szerepkonfliktus identitás-zavart idézhet elő, vagy akiknek olyan kicsi a frusztráció-toleranciájuk, hogy a természetes iskolai frusztrációk lelki egészségüket, belső egyensúlyukat is megzavarhatják. Náluk lehet igazán nagy szerepe a közművelődés helyettesítő funkciójának.

A segítő, támogató, illetve a továbbfejlesztő funkcióját a közművelődés főként azáltal töltheti be, hogy a szabad választásnak, az önálló döntésnek bő teret nyújt, valamint azaz, hogy a közművelődés sok területén nem kárhoztatja a résztvevőket pusztán befogadásra, hanem az aktivitás, produktivitás lehetőséget kínálva nekik, segítik teljesebb önmegvalósításukat.

Egy további szempontot is figyelembe kell vennünk. A dolgozók iskoláinak tanuló-csoportjai ugyanis hangsúlyozottan formális közösségek. Alig érvényesül bennük a spontán vonzalmakon alapuló szerveződés, nem erősíti a kohéziójukat a közös érdeklődés, vagy a közös célok megvalósítása érdekében kifejtett valódi együttműködés. Ezzel szemben a művelődési közösségek /klubok, szakkörök, öntevékeny művészeti együttesek stb./ optimális esetben ilyen igazi közösségek /vagy úton vannak felé/.

S a jó közösségben hallatlanul felerősödhetnek a művelődési motivumok, s elmélyülhetnek a kulturális élmények. Utoljára emlitem /mint a legegyszerűsebb különbséget/ azt a tényt, hogy a felnőttoktatás tulajdonképpen a munkatevékenység meghosszabbítása más eszközökkel, más körülmények között. Az is-

kola a munkahelyhez hasonlóan megkötöttségeket, kötelességeket rak az emberek vállára, fizikailag /! / és szellemileg terheli őket, fokozva fáradtságukat, egész légkörében kevés a derű, alig nyújt örömlélményt, kellemes, önfeledt pillanatokot. A közművelődés viszont, különösen regeneratív, szórakoztatva művelő formáiban éppen a munka /vagy a kötelességszerű tanulás/ okozta fáradtság kompenzálását, a mindennapi, komoly gondokról való leszakadást /kikapcsolódást/ szolgálja, változatos, örömteli és kellemes tevékenységekre, időtöltésre ad lehetőséget. S bármilyen paradoxonként hangzik is, ezzel közvetve a termékenyebb munkát, vagy ami témánk szempontjából még fontosabb, az eredményesebb iskolai tanulást segíti elő.

Az eddig elmondottak azt a rossz látszatot kelthetik, hogy túl kritikusan szemlélem az iskolai felnőttoktatást, s egyoldalúan a negativumait hangsúlyozom a közművelődéssel szemben. Valójában azonban reálisabban ítélem meg a helyzetet: a felnőttek iskolarendszerű oktatására szükség van, s pszichológiai negativumai is "szükséges rosszak". Ezért egyetértek Durkóval, hogy a dolgozók iskoláinak is vannak funkciói a közművelődéssel kapcsolatban. Az alapműveltség megszerzése, az ismeretek rendszerezésére vagy újrarendezésére, szakirányú specializálására, bizonyos alapvető képességek tervszerű és rendszeres fejlesztésére az iskola a legalkalmasabb, vagy a közművelődés olyan /pl. tanfolyami/ formái, amelyek tulajdonképpen iskolai jellegűek. Éppen ezért mondhatjuk ki bátran, hogy az iskolarendszerű felnőttoktatás és a közművelődés kapcsolódása, jól koordinált munkamegosztása és együttműködése nemcsak indokolt, hanem nélkülözhetetlen.

A munkamegosztás említésekor én arra is gondoltam, hogy a közművelődés szokásos kereteit még tovább kell tágítanunk, s mindenképpen bele kell sorolnunk a mentálhigiénés, terápiás, egyéni életvezetési, tanácsadási tevékenységet is. Az iskola ezeket valóban nem vállalhatja magára, de közművelődésben nem lenne ez idegen test.

Félreértés ne essék, nem valamiféle orvosi-pszichiátriai feladatot akarok a közművelődés nyakába varrni, - az maradjon csak továbbra is az egészségügy intézményrendszerében /számmukra éppen az a fontos, hogy a különböző pszichotikus, pszichopata, súlyosan antiszociális egyéneket kiszűrjük mind a felnőttoktatás, mind pedig a közművelődés egészséges csoportjaiból, ahol sok zavart vagy teljes kudarcot idézhetnek elő/, de a személyiséggel való szakszerű pszichológiai foglalkozás jól integrálható lenne a különböző közművelődési formák közé. Számos biztató kísérlettel találkozhatunk már ma is, elsősorban a különböző önismereti körök sorolhatók ide.

Ha ezt sikerülne megvalósítanunk, akkor jól feloldható lenne a korábban említett körbenforgás: a közművelődés így valóban felkészíthetne az iskolai felnőttoktatásban való részvételre is /külön hangsúlyoznunk kell, hogy az ilyen egyéni vagy csoportos pszichológiai foglalkozásokon való részvételhez nem szükségesek olyan képességek, melyeket előbb az iskola alakíthat ki, - éppen ezzel szűnik meg a körbenforgás!/. Az eddigiekből levonhatjuk azt a következtetést is, hogy - bár egyenrangú partnerként kezeljük az iskolai felnőttoktatás és a közművelődés intézményrendszerét - az egyén szempontjából a közművelődésben való részvételt tartjuk elsődlegesnek, és természetesnek. Így a bekapcsolódás sajátos /esetleg ciklikusan ismétlődő/ sorrendje: közművelődés

iskolai felnőttoktatás

közművelődés

/Ez a sorrend természetesen nem zárja ki, sőt feltételezi a párhuzamosságot is./ Ennek a sorrendnek az igazolását elsősorban a művelődési-tanulási motivációs rendszer elemzésében találhatjuk meg. A művelődési részvétel motivumainak nagyon sokféle rendszerezési kísérletéből emeljük most ki Szektonen és Tuomisto finn kutatók csoportosítását /az egyéni motivációra vonatkozóan/. Eszerint négy fő motivumcsoportot lehetett elkülöníteni:

1. intellektuális részvétel: a személyiségfejlesztés vágya, az általános műveltség tökéletesítésére, a világról alkotott kép szélesítésére való törekvés, az emberek megértése, képességének kifejlesztése;
2. szociális részvétel: vagy a közügyek szolgálatára, a szervezeti élet alapismereteinek és készségeinek megszerzésére törekvés, a személyes és környezeti problémák megoldásának fontossága;
3. instrumentális részvétel: praktikus indítékok, szak-képzettség megszerzése, ill. tökéletesítése, új tevékenységi lehetőségek keresése, az alapiskolázottság kiegészítése;
4. expresszív részvétel: a szórakozás vágya, az időtöltés változatosságára törekvés, ingerkeresés, a mindennapi gondok elfelejtésére törekvés, relaxációs tendencia, az emberekkel való találkozási lehetőség keresése, a szabadidő-tevékenységekhez szükséges ismeretek bővítésének, illetve készségek fejlesztésének a vágya.

Ha összehasonlítjuk egymással ezeket a motivumcsoportokat, akkor megállapíthatjuk, hogy leginkább a negyedik, az expresszív részvétel motivumcsoportja jelentkezhethet "spontán" módon. Ezek a motivumok az alacsonyán művelt ember esetében is érvényesülhetnek. S nyilvánvaló, hogy a közművelődés képes olyan kínálatot nyújtani, amelybe az így motivált egyén adekvátan bekapcsolódhat, amelyekben vágyait, törekvéseit megvalósíthatja. S ha már egyszer a művelődés "hatókörébe került" valaki, akkor ott lehetőség van motivációjának fejlesztésére, új motivumok kiépítésére. Nagyon fontos azonban, hogy a közművelődési szakemberek tisztában legyenek a felnőttkori művelődési motiváció nevelésének lehetőségeivel, módszereivel, s tudatosan törekedjenek többek között az iskolarendszerű felnőttoktatásba való bekapcsolódásra motiválni azokat, akiknek éppen arra van szükségük /ne feledjük azonban, hogy ez a motiválás nem azonos a rábeszéléssel, a tanulási propagandával, az iskolai tanulási lehetőségekről szóló tájékoztatással!/.

Ezek után fordítsuk figyelmünket a művelődési folyamat másik fontos személyére: a felnőttoktatóra, illetve a népművelőre. Az iskolai felnőttoktatás és a közművelődés együttműködésének kiemelt követelménye volna, hogy mindkét terület szakemberei részt vegyenek a másik terület aktivitásaiban. Azért fogalmaztam feltételes módban, mert a valóságban ez még gyakran nincs úgy.

A dolgozók iskoláinak tanárát mi jellemzi? Először is az, hogy túlnyomó többségüknek csak pedagógia és nem andragógiai szakképzettsége van. Ráadásul nagyon sokan délelőtt, a nappali tagozaton, gyermekeket tanítanak. Így aztán érthető, hogy egész beállítódásuk gyermekcentrikus /még ha nem is fogadjuk el azt a gyakran emlegetett vádat, hogy hosszú időn keresztül a gyerekek között tevékenykedő pedagógus bizonyos fokig maga is infantilizálódik./ De megszokták a fölérendelt helyzetet a kapcsolatokban /különösen az iskolai helyzetben/. Az egyoldalú közlés túlsúlyban van náluk a befogadással, elfogadással szemben. Kommunikációs képességeik is gyakran torzulnak, ennek következtében: nehezen tudnak figyelni az interakcióban a másik fél kommunikációjára, különösen a nem verbális kommunikációjára, akaratlanul is túl erősen kontrollálják, szabályozzák a másik fél megnyilatkozásait. Csökkent az empátiás képességük is, kevés megértést tanúsítanak a tanuló felnőtt sajátos gondolkodásmódja, egyéni törekvései, illetve nehézségei iránt. Megszokták, hogy viszonylag zárt rendszerben dolgoznak, ahol adottak az előzmények, s tudják, mi következik az ő tevékenységük után /a különböző iskolai fokozatok/, pontosan definiáltak a célok, a részletekig lebontottak a feladatok, s meghatározott a feladat elvégzésének módszere is. Szigorú követelményeket támasztanak a tanuló felé, a fegyelemre és a kényszerű alkalmazkodásra építenek, s mivel a büntetés és jutalmazás direkt formáit alkalmazzák, nem tulajdonítanak nagy jelentőséget a művelődési-tanulási motiváció fejlesztésnek /szélsőséges esetben még az érdeklődés felkeltésének sem/. Rutinszerűen minősítenek, értékelnek, s kevésbé kíváncsiak a konkrét viselkedés, megnyi-

latkozás belső gyökereire, külső összefüggéseire. Többnyire merev és leegyszerűsített értékrendjükben az emberi képességek gazdag tárházából különösen előkelő helyet biztosítanak a memória működésének. Hogy miért ilyenek a pedagógusok /illetve a felnőttoktatók/? Gondolhatnánk arra is, hogy maga a pálya végez ilyen automatikus szelektációt /kontraszelektációt?/, de én inkább azt mondom, hogy a tevékenység /különösen a hivatásszerű tevékenység/ visszahat a személyiségre, esetleg egyoldalúan formálja azt. A pedagógusoknak ezeket a sajátosságait tehát foglalkozási ártalomként is felfoghatjuk. Mint ahogy az is a foglalkozás jelenlegi adottságaiból következik, hogy a pedagógusok művelődése sok kívánnivalót hagy maga után. Főként arról van szó, hogy a pedagógusok /s felnőttoktatásban is dolgozó, tehát kettős feladatot megoldó pedagógusok különösképpen/ túlterheltek. S ha még ehhez hozzávesszük a szakma elnöiesedését, akkor még kiélezettebbnek látjuk a problémát. Tulajdonképpen tehát érthető, ha a felnőttoktatók maguk keveset művelődnek, vagy szűkkörű a művelődési aktivitásuk. De azért motivációs tényezők is szerepet játszanak, hiszen amire erősen motiváltak vagyunk, arra még nagy elfoglaltság mellett is szakítunk időt. S feltehető, hogy a pedagógusoknál negatív művelődési motivációt jelent a közművelődés lehetőségeinek leértékelése, a közművelődéssel szembeni bizalmatlanság, s az is, hogy a közművelődésben sokszor konkurrenciát látnak. Az eddig elmondottak után feltétlenül közbe kell szúrni egy megjegyzést: tisztelet a /nem ritka/ kivételnek. Véletlenül sem szeretnék tehát a túlzott általánosítás hibájába esni, még kevésbé bárkit is megbántani. Inkább csak tendenciákat kívántam megjelölni.

Mi a megoldás? A felnőttoktatók bekapcsolódása a legszélesebb értelemben vett közművelődésbe. S itt egyszerre kétféle bekapcsolódásra is gondolok. Egyrészt olvassanak többet a pedagógusok /a szaktárgyuktól távolieső témakörökben is!/, hallgassanak több ismeretterjesztő előadást, járjanak többet színházba, moziba, hangversenyre, kiállításra, múzeumba, használják tervszerűbben a tömegkommunikációt, legyenek tagjai

kluboknak, szakköröknek, öntevékeny művészeti együtteseknek, élvezzék felszabadultan a regeneratív-szórakoztató művelődési alkalmakat, - s aztán számoljanak be erről felnőtt tanulóiknak őszintén és kedvesen. Így majd a felnőttoktatók is sokoldalúbbak, nyitottabbak lesznek, s mint gyakori befogadók alkalmasabbá válnak a tanítványaikkal való szimmetrikus kapcsolat, egyenrangú szerep-magatartás kialakítására. Ugyanakkor tanítványaikat is jobban tudják motiválni a közművelődési részvételre, amely tőlük sem idegen.

Másrészt olyanfajta bekapcsolódásra is gondolok, hogy a felnőttoktatók mintegy kiegészítő elfoglaltságként vállalják közművelődési feladatok megoldását, népművelői rész munkát. Vezessenek művészeti együtteseket, természettudományos vagy technikai szakköröket, tartsanak előadásokat, vitaesteket, irányítsanak klubokat, szervezzenek országjáró turákat, szórakoztató műsorokat stb. Ez a tevékenység - rendszeresen végezve - visszahat majd személyiségükre, s kedvezően befolyásolja, hatékonyabbá teszi felnőttoktató munkájukat is. Csúpan utalok arra, hogy mindezt a felnőttoktatók képzésébe, illetve továbbképzésébe is be lehetne építeni, úgy is, hogy magának a továbbképzésnek nemcsak iskolaszerű, tanfolyami formáit szorgalmazzuk, hanem oldottabb közművelődési formáit is kialakítjuk.

Befejezésül a követelmény ellentétét is jelezni kell, anélkül, hogy bővebben indokolnám: fontosnak tartom, hogy a népművelők, s általában mindenki, aki a közművelődésben tevékenykedik, rendszeres időközönként részt vegyen valamilyen iskolaszerű, szervezett képzésben, továbbképzésben, úgy is mint tanuló, és úgy is mint oktató.

E két követelménynek való megfelelés biztosíthatná leginkább - véleményem szerint - az iskolarendszerű felnőttoktatás és a közművelődés harmónikus és gyümölcsöző együttműködését.